

Handleiding

ZO PRAAT IK

Observatielijst Spraaktaalontwikkeling
voor baby's en peuters

Inhoud

Voorwoord	5
Deel 1 Zo Praat Ik Algemene handleiding.....	7
Inleiding	9
De <i>Zo Praat Ik</i> observatielijst	10
Het invullen van de <i>Zo Praat Ik</i> observatielijst.....	12
Het beoordelen van de resultaten.....	16
De <i>Zo Praat Ik</i> observatielijst op een peuterspeelzaal of een kinderdagverblijf.....	18
Achtergronden van de <i>Zo Praat Ik</i> observatielijst	19
Aanbevolen literatuur	29
Deel 2 Zo Praat Ik Handleiding bij handelingssuggesties	31
Inleiding	33
Handelingssuggesties bij de <i>Zo Praat Ik</i> observatielijst.....	34
<i>Zo Praat Ik</i> handelingssuggesties en voorschoolprogramma's	40
Achtergrondinformatie over de thema's:	41
• Woordenschat.....	41
• Interactie	43
• Voorlezen.....	46
• Nederlands als tweede taal	48
• Stotteren of haperen.....	51
• Stille kinderen	53
Aanbevolen literatuur	55
Deel 3 Zo Praat Ik Handelingssuggesties.....	57
Afname 1	59
Afname 2	65
Afname 3	73
Afname 4.....	81
Afname 5	87
Afname 6	95
Afname 7	103
Afname 8	111
Aanbevolen literatuur.....	118

Deel 4 Zo Praat Ik Handelingsuggesties bij VVE-programma's	119
Kaleidoscoop	121
Piramide	127
Puk & Ko	133
Startblokken en Basisontwikkeling	141
Aanbevolen literatuur	146
Deel 5 Zo Praat Ik Protocol handelingsplan	147
Inleiding	149
Gebruik van het protocol handelingsplan.....	151
Stroomdiagram protocol handelingsplan.....	153
Toelichting stroomdiagram protocol handelingsplan	155
Aanbevolen literatuur	158
Colofon	160

Voorwoord

Hierbij kunnen we de *Zo Praat Ik* observatielijst presenteren, een observatielijst om de spraaktaalontwikkeling bij baby's en peuters in kaart te brengen. De lijst is op dezelfde manier opgezet als de *Zo Doe Ik* observatielijst voor Sociale Competentie, die al eerder werd uitgebracht. Tegelijk met *Zo Praat Ik* wordt ook de *Zo Beweeg Ik* observatielijst voor Motoriek uitgegeven.

Wanneer je gebruik maakt van de drie lijsten krijg je een compleet beeld van de ontwikkeling van de baby en peuter. De observatielijsten zijn zowel los van elkaar als gezamenlijk te gebruiken.

Zo Praat Ik is een observatielijst die zich richt op de spraaktaalontwikkeling van baby's en peuters (0-4 jaar). De observatielijst is bestemd voor pedagogisch medewerkers van peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en gastouders. *Zo Praat Ik* is een lijst waarmee je op eenvoudige wijze duidelijkheid krijgt over het verloop van de spraaktaalontwikkeling van kinderen van 0 tot 4 jaar. De vragen beschrijven concreet, observeerbaar gedrag en gaan uit van een positieve benadering. Er wordt gekeken naar wat het kind al kan.

Ook bij *Zo Praat Ik* zijn handelingssuggesties voor de pedagogisch medewerkers opgesteld. Dit zijn suggesties om de spraaktaalontwikkeling van het kind verder te stimuleren.

Zo Praat Ik is goed te gebruiken naast een VVE programma. Zo zijn er aparte VVE handelingssuggesties beschreven, waarbij de link met het VVE programma wordt aangegeven.

De observatielijst *Zo Praat Ik* is ontwikkeld in opdracht van Jeugd, Onderwijs en Samenleving (JOS) van de gemeente Rotterdam. Bij de ontwikkeling hebben verschillende peuterspeelzalen en kinderdagverblijven meegedacht en proefmateriaal uitgeprobeerd. Mede aan de hand van de input van deze peuterspeelzalen en kinderdagverblijven is *Zo Praat Ik* tot stand gekomen. Wij danken *kinderdagverblijf Andrea*, *kinderdagverblijf Bubbels*, *kinderdagverblijf Calimero*, *kinderdagverblijf De Gele Kakatoe*, *kinderdagverblijf De Grobbevogels*, *kinderdagverblijf De Krullevaar*, *kinderdagverblijf Het Paleisje*, *kinderdagverblijf Iejour*, *kinderdagverblijf Kangaroetje*, *kinderdagverblijf Xander*, *kinderopvang Bijdehand*, *kinderopvang Mickey*, *peuterspeelzaal 't Klaviertje*, *peuterspeelzaal 't Lekkertje*, *peuterspeelzaal Dribbel*, *peuterspeelzaal Dikkie Dik*, *peuterspeelzaal Eigenwijs*, *peuterspeelzaal 't Hobbelpaard*, *peuterspeelzaal Hokus Pokus*, *peuterspeelzaal Jong Oranje* en *SSO Kinderopvang* hierbij dan ook voor hun medewerking.

Wij wensen je veel plezier bij het werken met *Zo Praat Ik*!

Namens projectgroep Jonge Risicokind,

Lonneke van Dijk
Projectleider Jonge Risicokind
Rotterdam, september 2008

NB: in verband met de leesbaarheid van de tekst gebruiken we in deze handleiding de zij-vorm. We spreken van pedagogisch medewerker en overal waar 'zij' of 'haar' staat kun je ook 'hij' of 'hem' lezen.

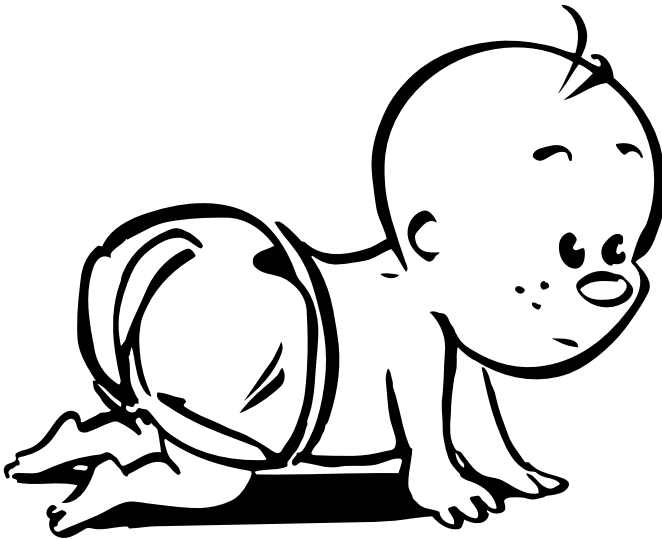
Wanneer we spreken van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, kun je daar ook gast-ouderopvang lezen.

Wanneer we spreken over een individueel kind, wordt de hij-vorm gehanteerd, om te voorkomen dat er telkens hij/zij en hem/haar komt te staan.

DEEL 1

ZO PRAAT IK

Algemene handleiding

Inleiding

Met de *Zo Praat Ik* observatielijst kun je de spraaktaalontwikkeling van kinderen van 0 tot 4 jaar in de kinderopvang systematisch volgen. Zo spoor je opvallendheden in de spraaktaalontwikkeling van het jonge kind op. En kun je het kind begeleiden in zijn of haar ontwikkeling, problemen voorkomen en de spraaktaalontwikkeling stimuleren.

De *Zo Praat Ik* observatielijst is niet gekoppeld aan een bepaald voorschoolprogramma en kan daarom naast elk voorschoolprogramma gebruikt worden.

Het is de bedoeling dat de observatielijst wordt ingevuld voor ieder kind in de groep. In de periode tussen de 0 en 4 jaar wordt de lijst acht keer ingevuld door één van zijn pedagogisch medewerkers. Dat komt neer op twee keer per jaar. Per deellijst kost het invullen de pedagogisch medewerker ongeveer 10 minuten.

In de Handleiding *Zo Praat Ik* vind je:

Deel 1: *Zo Praat Ik* Algemene handleiding

Deel 2: *Zo Praat Ik* Handleiding bij de handelingssuggesties

Deel 3: *Zo Praat Ik* Handelingssuggesties

Deel 4: *Zo Praat Ik* Handelingssuggesties bij VVE-programma's

Deel 5: *Zo Praat Ik* Protocol handelingsplan

De handelingssuggesties (algemene en bij VVE-programma's) en het protocol handelingsplan zijn een aanvulling op de *Zo Praat Ik* observatielijst. De handelingssuggesties geven tips en ideeën hoe je spraak en communicatief gedrag kunt stimuleren bij jonge kinderen, wanneer uit de observatielijst blijkt dat dit nodig is. Ook voor kinderen waar je je geen zorgen over maakt kun je gebruik maken van de handelingssuggesties. Zo kun je goed inspelen op de behoeften van kinderen.

In deze handleiding (Deel 1) vind je achtereenvolgens:

- Uitleg over de *Zo Praat Ik* observatielijst en de scores.
- Instructies voor het invullen van de *Zo Praat Ik* observatielijst.
- Een toelichting op het beoordelen van de resultaten van de *Zo Praat Ik* observatielijst.
- Adviezen voor de invoering van *Zo Praat Ik* op het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal.
- Informatie over de achtergronden van de *Zo Praat Ik* observatielijst.

De Zo Praat Ik observatielijst

De lijst

Zo Praat Ik richt zich op gedragsvaardigheden van het kind. Met behulp van deze observatielijst kun je vaststellen welk gedrag kinderen laten zien en horen op het gebied van de spraaktaalontwikkeling en welk gedrag (nog) niet.

Dit instrument kun je gebruiken bij alle kinderen met als doel goed in te spelen op de behoefte van kinderen. Een tweede doel van deze lijst is het vroegtijdig onderkennen van stagnatie of problemen in de spraaktaalontwikkeling. Zodat je kinderen met problemen zodanig kunt begeleiden dat grotere problemen voorkomen of beperkt worden.

De *Zo Praat Ik* observatielijst is dus ontwikkelingsvolgend én ontwikkelingsstimulerend.

Indeling lijst

Zo Praat Ik is gemaakt voor kinderen van 0 tot 4 jaar. In deze periode vul je de observatielijst acht keer in voor een kind. Als het ware bestaat de lijst dus uit acht leeftijdsdelen (leeftijdscategorieën) en zijn er acht afnamemomenten, namelijk:

- Een deellijst om af te nemen bij 5 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 10 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 15 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 20 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 26 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 32 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 38 maanden
- Een deellijst om af te nemen bij 44 maanden

Doordat je de observatielijst op een bepaalde leeftijd voor een kind invult, is er een spreiding van invulmomenten in je groep. Je hoeft dus niet in één keer alle lijsten van de hele groep in te vullen.

Iedere deellijst bestaat uit een aantal vragen. Het aantal verschilt per deel. Ook kan het zijn dat je een vraag in meerdere leeftijdscategorieën terug ziet.

De observatielijst gaat met het kind mee. Bijvoorbeeld van de babygroep naar de peuter-groep en daarna van de peuter-groep naar de basisschool (dit laatste met toestemming van de ouders).

De vragen

De vragen hebben betrekking op concreet observeerbaar gedrag, zodat de lijst een zo objectief mogelijk beeld geeft en er geen ruimte is voor interpretatieverschillen.

Iedere vraag is te beantwoorden met 'ja' of 'nee'.

Daarnaast is er bij iedere vraag ruimte om eventuele opmerkingen te kunnen plaatsen.

Voorbeeld vraag:

Laat merken dat hij iets wil hebben door te kijken (bijv. eerst naar de pedagogisch medewerker en dan naar wat hij wil hebben), ernaar te reiken, geluidjes te maken

Ja/ Nee

Opmerking:.....

De vragen uit de *Zo Praat Ik* observatielijst zijn verdeeld in vijf categorieën: communicatie begrip, communicatie gebruik, vorm gebruik, inhoud begrip en inhoud gebruik. (zie het laatste hoofdstuk van dit deel: Achtergronden van de *Zo Praat Ik* observatielijst).

Het invullen van de *Zo Praat Ik* observatielijst

Procedure

Als je de observatielijst voor het eerst invult, kun je het beste eerst de handleiding doornemen. Daarna is het aan te bevelen de lijst eerst een keer uit te proberen.

De *Zo Praat Ik* observatielijst vul je in voor ieder kind van de groep. Je vult de deellijst in die past bij de leeftijd van het kind (dus als het kind 5, 10, 15, 20, 26, 32, 38, 44 maanden is).

Voorbeeld:

Als je een kind met 24 maanden in de groep krijgt, ga je als het kind 26 maanden is de lijst voor 26 maanden invullen. Het kind heeft dan twee maanden kunnen wennen aan de nieuwe groep en jij hebt twee maanden de tijd gehad om het kind te observeren.

Het kan natuurlijk voorkomen dat je een vraag tegenkomt waarvan je niet zeker weet of een kind dit gedrag laat zien. Je kunt de vraag dan even open laten en het kind eerst observeren om de vraag vervolgens in te vullen. Wanneer de deellijst is ingevuld kan de pedagogisch medewerker de resultaten gaan beoordelen.

Hoe dit gaat, staat beschreven in het volgende hoofdstuk.

Invullen

Op de voorkant van de *Zo Praat Ik* observatielijst vul je als eerste de naam en geboortedatum van het kind in. Ook komt de naam van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf op de voorkant te staan.

Er is de mogelijkheid om een code voor het kind in te vullen.

Bovenaan elke deellijst vul je de leeftijd van het kind in, de naam van de groep waarin het kind zit, de datum van de afname en je eigen naam als jij de deellijst invult.

Vervolgens lees je de vragen en beantwoord je deze met een 'ja' of een 'nee'.

Voorbeeld vraag:

Spreekt ongeveer 10 (losse) woorden. Dit zijn hoofdzakelijk woorden uit het hier en nu, dus personen, dieren, dingen, voorwerpen en acties uit de directe omgeving (bijv. 'papa' of 'poes' of 'trinke')

Ja/ Nee

Opmerking:.....

Je beantwoordt een vraag met 'ja' als een kind dit gedrag laat zien in de groep.

Soms zie je een kind in de groep iets niet doen, terwijl je weet dat het kind dit gedrag thuis wel laat zien. Toch vul je dan een 'nee' in. Het is belangrijk dat je als pedagogisch mede-

werker het gedrag van het kind ook in de groep ziet. Zie je het gedrag niet en vertoont het kind het gedrag volgens de ouders thuis wel, dan kun je besluiten om het kind te stimuleren dit gedrag ook op het kinderdagverblijf of op de peuterspeelzaal te laten zien.

Bij het invullen van de deellijst kijk je altijd even terug naar de vorige ingevulde lijst van het kind. Je gaat dan kijken bij welke vragen het kind een 'nee' heeft gescoord. Als het kind inmiddels het gedrag uit de vraag wel laat zien, vul je onder opmerkingen de datum in waarop het kind 'ja' scoort op de vraag.

Voorbeeld:

Het is 25 mei 2008. Tina is net 20 maanden. Pedagogisch medewerker Sandra wil voor haar de deellijst invullen voor 20 maanden. Voordat de pedagogisch medewerker dit doet kijkt ze even terug naar de deellijst die is ingevuld toen Tina 15 maanden oud was. Sandra ziet dat daar een 'nee' was gescoord op vraag 18. Inmiddels kan Tina dit wel. Daarom zet Sandra bij de opmerking van vraag 18 de datum waarop ze de lijst invult en Tina kan wat er in de vraag staat:

Vraag 18: Gebruikt vaste klanken of brabbels die naar iets verwijzen (bijv. 'boe' voor koe, 'dada' voor papa of 'broem' voor auto)

Ja/ **Nee**

Opmerking: **25 mei 2008 ja**

Omdat niet alle vragen bij elke leeftijd terugkomen houd je op deze manier zicht op de vragen waarop een 'nee' is geantwoord en hoe lang die vragen met een 'nee' beantwoord blijven. Als een kind op alle of veel vragen van de *Zo Praat Ik* observatielijst een 'ja' scoort kun je ook alvast in de volgende deellijst kijken en deze eventueel invullen. Zo zie je op welke punten de spraaktaalontwikkeling van het kind vlot verloopt. En kun je in je omgang en aanpak optimaal aansluiten bij het niveau van de spraaktaalontwikkeling van het kind.

Ingevulde deellijst bespreken met collega's

Je kunt de kinderen uit de groep verdelen onder de pedagogisch medewerkers die werken op de desbetreffende groep. Dan vult iedere pedagogisch medewerker de lijst in voor een aantal kinderen uit de groep. Nadat je de lijst hebt ingevuld kun je hem laten zien aan je directe collega. Zo kun je nagaan of jullie hetzelfde gedrag zien bij het kind. Een andere manier om dit na te gaan is om af en toe los van elkaar de observatielijst voor één kind in te vullen en de twee ingevulde lijsten dan met elkaar te vergelijken.

Ingevulde deellijst bespreken met leidinggevende

Nadat de lijst is ingevuld en besproken met je collega(s) van de groep bespreek je de lijst in de kindbespreking, waarbij de leidinggevende aanwezig is. Tijdens de kindbespreking kan, voor die kinderen waarvoor het nodig is, in samenspraak met de leidinggevende een aanpak voor het kind besproken worden. De handelingssuggesties kunnen hierbij hulp bieden.

Veelgestelde vragen

Een kind komt bij ons op de peuterspeelzaal als hij twee jaar is. Moet ik dan alle deellijsten tot en met het tweede jaar invullen voor dit kind?

Nee, je gaat de Zo Praat Ik deellijst invullen die hoort bij de leeftijd van het kind. Je probeert dit ook zoveel mogelijk te doen op de leeftijd die daarbij geadviseerd wordt.

In de vraag staat: 'Laat het merken als hij hulp nodig heeft (bijv. gillen of roepen om de aandacht van een pedagogisch medewerker te trekken of als hij zich pijn heeft gedaan of wijzen naar iets wat kapot is)' Moet het kind dan gillen naar de pedagogisch medewerker om 'ja' in te kunnen vullen?

De voorbeelden die beschreven staan bij de vragen, zijn echt bedoeld als voorbeeld. Dit betekent dat het kind bijvoorbeeld kan gillen naar de pedagogisch medewerker als hij zich heeft pijn gedaan, maar het kan ook iets anders zijn waaraan hij laat merken dat hij hulp nodig heeft.

Als er in de vraag staat: 'Zegt iets tegen een ander kind of geeft antwoord als een ander kind iets aan hem vraagt.' Moet het kind dit dan allebei doen om 'ja' in te mogen vullen?

Als er 'of' staat in de vraag hoeft het kind niet beide aspecten uit de vraag te laten zien. Het gaat er dan om dat het kind het een of het ander laat zien en dan mag er 'ja' ingevuld worden.

Als er in een vraag staat: 'Begrijpt eenvoudige opdrachten en voert deze uit (bijv. 'pak je jas maar', 'zet de beker maar op tafel')' Moet het kind het dan begrijpen en uitvoeren om 'ja' in te mogen vullen?

Als er 'en' staat in de vraag moet het kind beide aspecten uit de vraag laten zien. Wanneer het kind beide aspecten laat zien kan er 'ja' ingevuld worden.

Er komt een nieuw kind in mijn groep op de leeftijd dat ik de Zo Praat Ik observatielijst moet invullen. Eigenlijk vind ik dat het kind eerst even moet wennen aan de groep, moet ik de lijst gelijk invullen voor dit kind?

Een kind moet inderdaad eerst wennen aan de groep. Je kunt de observatielijst toch al voorlopig invullen en dan twee maanden later de ingevulde lijst nog eens bekijken om te zien of er inderdaad antwoorden veranderd zijn. Mochten er antwoorden veranderd zijn dan kun je dit bij de opmerkingen noteren. Op die manier heb je vergelijkingsmateriaal.

Moeten de ouder(s)/verzorger(s) niet weten dat je de Zo Praat Ik observatielijst invult voor hun kind?

De ouder(s)/verzorger(s) moeten wel op de hoogte zijn van het gebruik van de observatielijst in de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf. Hierover moeten afspraken gemaakt worden met de leidinggevende van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf.

Je kunt voortaan tijdens het kennismakingsgesprek tegen de ouder(s)/verzorger(s) zeggen dat jullie werken met de Zo Praat Ik observatielijst.

De ouder(s)/verzorger(s) van de kinderen die al op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf zitten kun je op de hoogte stellen van de observatielijst door dit bijvoorbeeld op een ouderavond ter sprake te brengen of door middel van een nieuwsbrief.

Heb je van de ouder(s)/verzorger(s) een toestemmingsverklaring nodig om de Zo Praat Ik observatielijst in te mogen vullen?

De ouder(s)/verzorger(s) moeten op de hoogte zijn van de observatielijst en dat het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal daar mee werkt (zie vorige vraag). Voor het invullen van de Zo Praat Ik lijst heb je geen toestemming van de ouder(s)/verzorger(s) nodig. Het is immers een middel om de ontwikkeling te volgen van een kind en de omgang en aanpak zo goed mogelijk daarop af te stemmen in je werk.

Het is wel belangrijk dat je zorgvuldig omgaat met de gegevens. Echter als je de informatie wilt doorgeven aan andere instanties (zoals de basisschool) heb je wel toestemming van de ouder(s)/verzorger(s) nodig. Het gaat tenslotte om privacygevoelige informatie.

De Zo Praat Ik observatielijst moet ingevuld worden voor een kind. Alleen de vaste pedagogisch medewerker is ziek, moet de invalkracht dat nu doen?

De voorkeur is dat de vaste pedagogisch medewerker de lijst invult van het kind. Dat kan dan best een week later dan de genoemde leeftijd. Mocht de vaste pedagogisch medewerker langdurig ziek zijn dan kan de andere vaste pedagogisch medewerker van de groep de lijst invullen. Het is in ieder geval belangrijk dat degene die hem invult het kind goed kent.

De Zo Praat Ik observatielijst moet ingevuld worden voor een kind. Maar het kind is ziek, moet de deellijst bij deze leeftijd dan overgeslagen worden?

Nee, je kunt de deellijst gewoon invullen als het kind weer beter is. Je vult de lijst dan wat later in. Doordat je bovenaan de lijst de datum invult waarop je de lijst invult, en je de geboortedatum van het kind weet (staat op voorblad), weet je dat de lijst op een later moment ingevuld is.

Wat vul je in als een kind iets al lang kan en inmiddels al verder is (dus niet meer doet wat in de vraag staat)?

Soms is een kind al verder dan in de vraag staat.

Voorbeeld: Gebruikt vaste klanken of brabbels die naar iets verwijzen (bijv. 'boe' voor koe, 'dada' voor papa of 'broem' voor auto).

Het kan zijn dat het kind al meerdere woordjes of een zinnetje gebruikt in plaats van een vaste klank of brabbel om iets duidelijk te maken. Deze vraag is dan als het ware een gepasseerd station. Toch vul je een 'ja' in, omdat het kind dit wel gedaan heeft. Anders komt straks bij het scoren en interpreteren naar voren dat er sprake is van een signaal, terwijl het kind dit juist wel kan. Je kunt eventueel ook verder kijken in de volgende deellijst.

Wat vul ik in als een kind het gedrag soms wel en soms niet laat zien?

Als je ziet dat een kind iets kan dan vul je 'ja' in. Als het kind het af en toe laat zien, is dit voor jezelf wel een aandachtspunt. Je houdt het gedrag in de gaten en stimuleert het kind om het betreffende gedrag vaker te laten zien.

Wat vul ik in als ik weet dat een kind het wel kan maar het niet laat zien?

Je vult echt het gedrag in wat je kan zien bij een kind, dus vul je een 'nee' in als je het gedrag zelf niet ziet in de groep. Je kunt het kind dan uiteindelijk gaan stimuleren dit gedrag ook in de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf te laten zien.

